

Posudek diplomové práce Mgr. Evy Zdařilové přihlášené jako rigorozní práce

„Analýza životopisných rozhovorů s romskými pamětníky nacistické perzekuce na pozadí odškodňovacích procesů v České republice“

Vypracoval PhDr. Jan Červenka, Ph.D.

Hlavním těžištěm diplomové práce Evy Zdařilové jsou rozhovory s romskými pamětníky o průběhu druhé světové války na území Slovenska, což není pro romistiku, tak, jak se rozvíjela na pražské FFUK, téma nikterak nové. Evě Zdařilové se však podařilo produktivně navázat na ty romistické práce, které opouštějí linii rozboru směřující k prohloubení čistě faktografických poznatků o tomto historickém období a naopak upřednostňují emickou perspektivu a kladou tedy otázky směřující více k subjektivnímu vnímání (ať již minulém nebo současném) těchto událostí. Práce Evy Zdařilové přesahuje požadavky kladené na diplomovou práci tím, že posunuje téma druhé světové války v romistickém kontextu, a to dokonce ve třech směrech:

1. V českém prostředí naprosto inovativně propojuje téma osudu Romů za druhé světové války s tématem novodobého odškodnění jejich utrpení, a vytváří z nich tak jeden vzájemně propojený celek. Na rozdíl od prací zahraničních historiků na toto téma neakcentuje v této souvislosti tolik postavení Romů coby dvojích obětí, ale poukazuje na možný způsob, jak současné/nedávné úsilí jejich informátorů domoci se uznání vlastního utrpení zpětně ovlivňuje nejen to, jak o druhé světové válce vyprávějí, ale jak sami svoje vzpomínky - pod tlakem úředního pochybování, případně odmítání jejich pravdivosti – případně přehodnocují. Zde vyvstává otázka, do jaké míry je tento jev zobecnitelný, a do jaké míry vyvstal právě za poněkud specifických okolností, ve kterých rozhovory s pamětníky Eva Zdařilová vedla.
2. Jak již bylo řečeno, faktografickou stránku věci nechává Eva Zdařilová v podstatě stranou a sympaticky se soustřeďuje přímo na samotné vzpomínky. Nezajímá se tolik o to, co pamětníci prožili, ale spíše jak zmíněné události vnímali, respektive, jak je sami v kontextu svého dalšího života hodnotí. Při tom se zároveň soustřeďuje na nevyhnutelnou otázku do jaké míry jsou vůbec schopni tyto své zážitky reprodukovat, a jak různé minulé a současné kontexty jejich aktuální reprodukci vzpomínek ovlivňují.
3. V rámci možností téma druhé světové války jako takové v rozhovorech s informátory opouští, respektive snaží se je zasadit do kontextu jejich dalšího života. Rozbor vzpomínek na poválečnou historii jednotlivých informátorů a jejich rodin – zaměřený opět mimo faktografické pole - vede Evu Zdařilovou k tématu způsobu reflexe vlastní historie a její vnitřní periodizace, respektive možných průniků „malých“ dějin (romských pamětníků a jejich rodin) a s dějinami velkými.

Ve všech těchto třech bodech navazuje Eva Zdařilová jak na práci některých romistů v Česku i v zahraničí, tak na práce vědců v dalších humanitních oborech – historie, resp. orální historie, sociologie, psychologie, aj. Ve dvou úvodních kapitolách (2.1.1, 2.1.2) se proto stručně věnuje reflexi dostupné literatury a přístupu k tématu Romů za druhé světové války ze strany českých romistů a historiků, respektive jejich využití rozhovorů s pamětníky, a samotné metodě orální historie.

Domnívám se však, že kvalitě práce by prospělo rozpracovat obě kapitoly zevrubněji a zařadit do nich:

- i) detailnější rozbor přehledu přístupů k využití orální historie ve zkoumání novodobých dějin Romů (především Hübschmannová, Nečas – rozbor jejichž děl není příliš utříděný - , ale i poněkud kontroverznější Pavelčíková, kterou autorka přechází úplně);
- ii) rozbor prací týkající se tématu Romové a paměť/reprezentace minulosti, kde by bylo možné kriticky zhodnotit i práce zahraničních romistů (z nich práce zmiňuje pouze jednu stat' P. Gay y Blasco, nijak nekomentuje např. práce M. Stewarta nebo P. Williamse).

Zároveň by ale prospělo uvedené prameny více konfrontovat se získaným materiálem a zohlednit specifikum skupiny tzv. slovenských Romů, u nichž není takto vyhraněné chápání paměti doloženo, a nedokládá je ani Zdařilové materiál.

Memoráty jsou v této souvislosti často příliš chápány jako specifické pro minoritu – lineárně pojaté CV u běžných příslušníků majority také není vždy základním přístupem k paměti.

Soustředění na válku, následované méně strukturovaným popisem běhu života je zajímavé, mohou na něj ale působit i nezmiňované faktory: např. to, že jde o velmi výrazný moment v životě a to, že se zážitek fixoval v dětství či mládí, což obecně bývá častým momentem vyprávění starších lidí. Rovněž Zdařilová málo zdůrazňuje, že jde o prostého příslušníka ne-elity – nenabízí možnou paralelu se slovenským vesnickým sousedem.

Další připomínku bych konkretizoval odkazem na str. 42: na citátech Sadílkové a vlastních úvahách staví Zdařilová velký problém, proč respondenti o válce mluví od roku 1944. V tom se ale příliš projevuje autorčina česká perspektiva! V českém povědomí válka začíná březnem 1939 (i když ve skutečnosti začíná až přepadením Polska!) my jsme ani neválčili, ale máme pojem válka spojen s okupací. Slovensko se dokonce jen odtrhlo a boj tam skutečně začíná až v roce 1944. Respondenti navíc byli před frontou bez výjimky dost malí a období před rokem 1939 ani nepamatují.

Při analýze vyprávění autorka v rámci svého chvályhodného záměru rovněž někdy zdůrazňuje diskontinuitu vyprávění a hledá její příčiny, ale podceňuje přirozenou sílu asociace:

nejvýrazněji asi v jejím opakovaném tvrzení, že respondent „odbočil“ od války k odškodnění. Při dekonstrukci ovšem nejde tak daleko, že by alespoň nějak citlivě řešila možnost motivace líčení prožitých hrůz odškodněním.

Pozitivně hodnotím dobrou obeznámenost Evy Zdařilové s orální historií a s tématy/dilematy řešenými na tomto vědeckém poli, kterou ve své práci v dostačujícím rozsahu demonstruje. Přehled související s přesahem do dalších vědních oborů není bohužel u prací studentů romistiky vždy samozřejmostí. Pro autorku by bylo dobré blíže se seznámit též s pracemi týkajícími se tématu kolektivní paměti a vztahu dějin a vyprávění, respektive reprezentace paměti, a rozšířit i literaturu z oblasti psychologie, pro práci obhajované na této úrovni toto však není podmínkou.

Celé práci dodává na kvalitě dále fakt, že je jasně a promyšleně strukturovaná a precizně zpracovaná – to se týká i příloh (i v této práci najdeme místy drobné, víceméně formální chyby, které při korektuře textu autorce unikly – vzhledem k tomu, že se jedná opravdu spíše o občasná opomenutí, považuji je za zanedbatelné). O pečlivosti vypracování svědčí i fakt, že součástí práce jsou nejen kompletní přepisy analyzovaných rozhovorů, ale i jejich zvuková podoba, přičemž Eva Zdařilová v práci zároveň detailně objasňuje situační kontext všech těchto nahrávek a uvádí, jakým způsobem vyřešila ve spolupráci s informátory etickou otázku zveřejnění obsahu realizovaných rozhovorů. Právě velmi citlivý přístup k pamětníkům a jejich soukromí je jednou další z věcí, které je nutné na práci a přístupu Evy Zdařilové ocenit.

Co se týče závěru: je sympatické, že autorka rozklíčováává nepochopení ze strany úředníků ČSSZ, ovšem při závěru „Český stát mohl a měl místo hry na domnělé hledání pravdy zvolit čestnější

formy vypořádání se s nastalou situací“ by bylo záhodno naznačit, jakým směrem by se měl stát ubírat. Takto zůstáváme trochu na úrovni publicistiky.

Vzhledem k uvedeným pozitivům a s přihlédnutím k rozsahu práce (bez rozsáhlých příloh je o třetinu větší než činí požadavek na práci diplomovou) doporučuji práci Mgr. Evy Zdařilové uznat jako práci rigorozní.

V Praze, 20.11.2011

PhDr. Jan Červenka, Ph.D.